

EŞİKTE YAŞAMAK -BİR KADIN TECRÜBESİ OLARAK GÖÇ VE RİTÜEL-

*İlkay ŞAHİN**

ÖZET

Altmışlı yıllarda Türkiye'den yola çıkarak Hollanda'nın Amersfoort şehrine göç eden Türkler geçen yarım yüzyıllık süreçte bu yeni yaşam alanlarında bir göçmen sosyokültürel hayatını ve toplumunu inşa etmişlerdir. Altmışlı yılların ekonomik hareketi kadın aktörün katılımıyla birlikte iki binli yıllarda sosyokültürel bir hareketliliğe dönüşmüş ve Amersfoort'da kendine özgü sosyal ve kültürel organizasyona sahip bir toplumu meydana getirmiştir. Anlaşılacağı üzere kadın aktörün sürece dahil olmasıyla birlikte Türkler Amersfoort'da kendine özgü sosyal yapısı ve kültürel anlam alanı olan bir göçmen Türk toplumunu inşa etmiştir. Bu çalışma göçü, kalıcılığı öngören bir göçmen sosyokültürel yaşamını meydana getiren sosyokültürel bir hareket olarak Boğazlıyan kasabasından yola çıkıp Amersfoort'da yerleşen Türkler örneğinde ele almayı kendisine konu edinmiştir. Ekonomik belirlenimli demografik bir hareket olarak başlayan bir tecrübenin kadın tarafından göç haline getirilişinin Boğazlıyan kasabasından Amersfoort'a yönelik göç tecrübesi örneğinde değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Böylece Amersfoort'da yaşayan göçmen Türk toplumu bağlamında yapılan derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlemlere dayalı olarak demografik bir hareketin bir göçmen Türk toplumunu meydana getirecek biçimde sosyokültürel bir eyleme dönüşümü ve bu dönüşümün temel aktörünün kadın oluşu gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Ritüel, Kadın.

* Dr., Erciyes Üniversitesi, Din Sosyolojisi, isahin@erciyes.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

**LIFE AT THE THRESHOLD
-MIGRATION AND RITUAL AS A WOMAN
EXPERIENCE-**

ABSTRACT

The Turks who moved to Amersfoort, a city in Holland, from Turkey in 1960s have built a migrant socio-cultural life and society in these living spaces in the course of the last half century. The economic movement of the 1960s has turned into a socio-cultural mobility together with the participation of woman as an actor in 2000s, and this has created a society in Amersfoort owning a typically social and cultural organization. Thus, in the same period which the female actor took part into the process, the Turks created a migrant Turkish society having owned a distinctive social structure and cultural field of meaning in Amersfoort. This study aims at investigating the sample of the Turks having left from the town of Bogazliyan and settled in Amersfoort as a socio-cultural action creating a migrant socio-cultural life. The experience beginning as a demographic action with an economic motive was turned into migration by the woman will be evaluated under the light of data obtained from the sample of the migration from the town of Bogazliyan towards Amersfoort. Based on the thorough depth-interviews and participant observations made in the context of Turkish migrant society living in Amersfoort, the transformation of a demographic movement into a socio-cultural action in a way it will create a Turkish migrant society, and the woman as the essential actor of this transformation will be revealed.

Key Words: Migration, Ritual, Woman.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

GİRİŞ

Toplumları ayakta tutan, birlik ve beraberliklerini devam ettiren, gelişme ve ilerlemelerinin temel kaynaklarını sağlayabilen niteliği ile göç (Marsella ve Ring 2002, 3), insanlık tarihinin en aşına olduğu tecrübelerdendir (Castles ve Miller 1998, 4). Nitekim tarih boyunca ancak çok sınırlı sayıdaki insan toplulukları kuşaklar boyunca özgün yaşam alanlarında kalabilmişlerdir. Kültür tarihine ilişkin bu genel manzaradan hareketle “insanoğlunun varoluş hikâyesi esasında bir göçler hikâyesidir” çıkarımına ulaşmak mümkündür (Pries 1999, 1). Bu yönüyle model ve miktarı değişmekle birlikte tarihin her döneminde karşılaşılan evrensel bir fenomen olarak göçü (Doomernik, Penninx ve Van Amersfoort 1997, 9) salt yirminci yüzyılın bir eğilimi ya da modernleşme sürecinin doğal bir sonucu olarak görmek imkânsız olsa da uluslararası göçün 1945 ve özellikle de 1980 itibariyle belirgin bir ivme ve yoğunluk kazandığı da aşikârdır (Castles ve Miller 1998, 4). Artan endüstriyel hareketlerin etkisiyle Avrupa yoğun göç dalgalarının odağı haline gelirken bir zamanlar Avrupa kaynaklı göç dalgalarının hedefi olan Amerika da göçün çekim merkezlerinden biri niteliğine bürünmüştür. Böylece hızlı ekonomik ve endüstriyel gelişmeye bağlı olarak Avrupa ve Amerika kıtaları göç dalgalarının önemli çekim merkezleri haline gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yoğunluğu artan ve ayırıcı karakteri değişen göç süreci genellikle iki aşamada ele alınmaktadır. İlk göç dalgası 1945’den 70’lerin başına kadar sürmüştür, büyük bir göçmen kitlesi az gelişmiş ülkelerden Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya’nın gelişmiş endüstriyel alanlarına göç etmiştir. Bu ilk dalga 1973–1974 yıllarında petrol krizinin yaşanmasının ardından noktalanmıştır. 1970’lerin ortalarında başlayıp 1980’li ve 1990’lı yıllarda ivme kazanan ikinci aşama ise hem göç gönderen hem de göç alan ülkeleri etkileyen karmaşık, yeni bir göç modelini meydana getirmiş (Castles ve Miller 1998, 67), göçmenlerin yeni yaşam alanlarında yerleşmeleri ve göçmen topluluklarını inşa etmeleri ile sonuçlanmıştır.

Temel dinamikleri ve doğurduğu sonuçları itibariyle izole edilmiş bir fenomen değil, çoklu bireysel ve toplumsal etkenlerin bir ürünü olan ve bir grup hareketi niteliğini taşıyan sözü edilen göç süreci göçmenleri, göç alan ve göç veren ülkeleri derinden etkilemiştir (Castles ve Miller 1998, 3–5). Zira, küresel bir düzlemde tanık olunan tüm bu demografik hareketler neticesinde 1960 yılında 14.244.764 olan Avrupa’daki göçmen nüfusu 2000 yılında 58.216.735’e, 2005’de ise 64.115.850’a ulaşmıştır. Bu oranla Avrupa nüfusunun %8,8’ine tekabül eden göçmen nüfusunun 34.264.611’ini kadınlar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

oluşturmaktadır. Dünya genelinde 1960 yılında 35 milyonu kadın olmak üzere 75 milyon olan göçmen nüfusunun 2005 yılı itibariyle de 94 milyonu kadın olmak üzere 191 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfus yoğunluğu ile göçmenler dünya nüfusunun %3'ünü oluşturmakta, dünyanın beşinci büyük ülkesi olabilecek bir nüfus yoğunluğunu temsil etmektedir.¹

Göçün yerel ve küresel ölçekte böylesine yoğun bir biçimde seyredişine kitle ulaşımının giderek daha hızlı ve ekonomik hale gelişinin etkisiyle demografik hareketliliklerin artışı da eklenince göç tecrübesi ve aktörünün nasıl tanımlanacağı ve göçme eyleminin diğer sosyal eylemlerden nasıl ayrıştırılacağı sorunu akademik belleği meşgul eder olmuştur. Başka bir ifadeyle böylesi yoğun ve yaygın sosyal bir gerçekliğe dair kavramsal ve kuramsal bir dil akademik bellekte gelişmeye başlamıştır. Jackson, göçün güçlü demografik sonuçları doğurması, tatil ya da iş gezisinden farklı olarak geçici ya da nedensel olmayışı, sosyal çevreyle farklılaşmış bir ilişki biçimini ya da statü dönüşümünü beraberinde getirmesi itibariyle diğer hareketlilik biçimlerinden ayrılabilirliğini belirtmektedir (1986, 4). Petersen ise göç sürecinin ayırıcı özelliği olarak göçmen birlikteliklerine, etkileşim ve dayanışma ağlarına dikkat çekmektedir (1978, 558). Temel dinamikleri ve etkilerini göz önünde bulundurarak kalıcılık niteliğini vurgulamak suretiyle sosyolojik bir göç kavramlaştırmasına ulaşmaya çalışan Mangalam ve Schwarzweller ise göçü şöyle tanımlamaktadır:

Göç, göçmen olarak adlandırılan toplulukların bir coğrafi bölgeden bir diğerine kalıcı hareketleridir. Bu durum hiyerarşik olarak belirlenmiş değerler ya da değerli amaçlar dizisi temelinde göçmenlerin bir kısmı üzerinde karar verenlerin öncülük ettiği ve etkileşimli göçmen sisteminde değişikliklere yol açan (bir süreçtir) (1970, 8).

Kalıcılığı beraberinde getiren karakterine özellikle dikkat çekilen göç, toplumsal dinamikler, sınır ve nitelikleri itibariyle çeşitli tipler altında değerlendirilmektedir. Ülke sınırları içinde gerçekleşen demografik hareketlilikler “iç göç”, ülke dışına yönelik olanlar ise “dış göç” şeklinde adlandırılırken, “ilkel”, “zorunlu”, “sürgün”, “serbest” ve “kitlesele” olmak üzere beş genel göç tipinden bahsedildiği de görülmektedir (Petersen 1958, 259). Dış göç ya da uluslararası göç ise “geçici”, “kalıcı” ve “yasa dışı” (Petersen 1978, 542, 547, 562); veya zorunlu/gönüllü, politik/ekonomik ve yasal/yasa dışı göç (Koser 2007,

¹Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat, Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision, <http://esa.un.org/migration>, (ET. October 31, 2007).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

16–17) olmak üzere üç kategori altında sınıflandırılmaktadır. Ayrıca, göçün ekonomik boyutunu öne çıkartan “ekonomik göç” ya da “emek gücü göçü” (Bastienier ve Dassetto 1988, 151–152) ile diaspora ağlarını vurgulayan “ulus ötesi göç” (Pries 1999, 1) kavramlaştırılmalarına da akademik bellekte rastlanmaktadır.

Göç sürecinin aktörü de çeşitli etkenlerin tesiriyle farklı biçimlerde tanımlanmakta, sözü edilen kavramlar genellikle akademik belleğin kuramsal eğilimlerinden, yerleşilen toplumun güncel politikalarından ya da sınırlı düzeyde de olsa aktörlerin kendi kültürel belirleyicilerinden beslenmektedir. Ancak göç sürecinin aktörlerinin kavramlaştırılmasında genellikle belirleyici olan etken göç alan ülkenin politikalarıdır. Sözü edilen bu politikaları göçmenlerin geçiciliğini esas alan “misafir işçi modeli”, kalıcılığını temel alan “asimilasyon” ve “çok kültürlülük” modeli adı altında sınıflandırmak mümkündür (Castles ve Miller 1998, 228–229).

Göç alan ülkelerin göçmenlere yönelik bu politikalarının gerek akademik bellekte gerekse de sosyal yaşamda tipik bir biçimde göçmenin kavramlaştırılmasına yansıdığı görülmektedir. Öyle anlaşılıyor ki göç alan Avrupa ülkelerinin politik yapı, kültürel organizasyon ve geleneklerinin birbirinden farklı oluşu her ülkenin farklı terminolojiyi kullanmasını beraberinde getirmiştir. Almanlar göçmenleri ifade etmek için çoğunlukla “yabancı” (Ausländer) tabirini kullanırken, Fransızlar “göçmen” (immigrés), İngilizler ise “etnik azınlıklar” (ethnic minorities) ifadesini tercih etmektedir (Penninx 1998).

Hollanda’nın kurumsal ve akademik dilinde ise göçmenleri ifade etmek üzere *allochtonen* ve *ethnic minorities* kavramları kullanılmaktadır. *Allochtonen* Hollanda dilinde *autochtonen*’in karşıtı olacak şekilde “yerli olmayan” yani “yabancı” anlamına gelmektedir. Ebeveynlerinden her ikisi de Hollanda’da doğan kişiler *autochtonen*, ebeveynlerinden biri Hollanda dışında doğmuş kişiler ise Centraal Bureau voor de Statistiek’in (Merkezî İstatistik Bürosu, CBS) verilerinde de görüleceği üzere *allochtonen* olarak tanımlanmaktadır. Göçmen olan kişiler doğdukları ülkeye bağlı olarak “Batı kökenli” ve “Batı kökenli olmayan” şeklinde sınıflandırılmakta, Türkler Batı kökenli olmayan göçmenler arasında zikredilmektedir (Demant, Maussen ve Rath 2007, 9–10). Batı kökenli olmayan göçmenleri kapsayacak genişlikte kullanılan *etnik azınlıklar* kavramı ise sosyoekonomik pozisyonları temelinde entegrasyonun hedefi ve etnik köken itibarıyla Dutch olmayan grupları ifade etmektedir (Tillie ve Slijper 2007, 211–212).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Göç ve göçmen kavramlarının içeriğinin teşekkül edişinde rastlanan göç alan ülke belirlenimli bu yaklaşım biçimi ile göç ve göçmen sosyokültürel yaşamının değerlendirildiği akademik bellekte de karşılaşılmaktadır. Göç, başlangıçta devletlerarası anlaşmaların ürünü ekonomik bir hareket olarak ele alınırken aile birleşiminin başladığı seksenlerden sonra göç araştırmalarına uyum ve asimilasyon merkezli bir eğilim hakim olmuştur. Bu durum göç kuramlarının göç alan ülke merkezli bir bakış açısından bir türlü sınırlanmadığını ve göç alan ülkelerin sosyal politikalarını yansıtmaktan uzak kalamadığını göstermesinin ötesinde göç veren ülkelerin kendi akademik dil ve belleklerini yeterince geliştiremediklerini de gözler önüne sermektedir. Sözü edilen göç alan ülke merkezli yaklaşım biçimi bir yandan göçme eylemi ve göçmen kavramlarının olgusal gerçeklik ile örtüşemeyişini diğer yandan da göçmenlerin geldikleri ülkede yerleşmeleri ile birlikte yeni bir göç sürecinin başladığı gerçeğinin gözden kaçırılmasını beraberinde getirmiştir.

Esasında göç alan Batılı ülkeler uyum ve asimilasyonu ön-leyen göçmen politikaları ve akademik bellekleri ile seksenlerden sonra yaşanan göç sürecindeki dönüşümün farkında olduklarının zımnı işaretlerini vermişlerdir. Buna karşın Batı Avrupa'ya halen yoğun bir biçimde göçmen gönderen ülkelerin başında gelen Türkiye, yaşadığı göç tecrübesinin süreçsel dönüşümünü de dikkate alarak kendi sosyokültürel bağlamı ile örtüşen kavram ve analiz araçlarına sahip akademik bir belleği henüz geliştirebilmiş değildir. Bu durum göç alan ülke belirlenimli bakış açısının Türk akademik belleğinde baskın bir biçimde sürmesini, göç ve göçmen kavramlarının asimilasyon ve uyum çerçevesinde ele alınmasını, göçmenlerin özgün sosyokültürel yaşamlarının sözü edilen politik ve akademik sosyal mühendislik faaliyetleri içinde silikleşmesini beraberinde getirmiştir. Zira, ülkemizde uzun yıllar -kısmen de halen- göç, ekonomik bir hareket, göçmenler ise kalkınmanın ajanları olarak ele alınmıştır. Günümüzde ise göçün seksenlerden sonra büründüğü sosyokültürel karakterini fark eden ve bu niteliğini kendi sosyokültürel bağlamıyla örtüştürerek uyum ve asimilasyon merkezinde dile getiren Batılı akademik bellekle bağdaşacak biçimde uyum ve entegrasyon temelinde ele alınmaktadır. Yaygın bir biçimde göçmenlerin kimlik tasarımları öne çıkartılmaya çalışılsa da göçmen kimliği yine asimilasyon ve entegrasyon çemberi içinde dillendirilmektedir. Dolayısıyla ülkemizde kendi sosyokültürel tecrübesini özgün sosyokültürel bağlamıyla ifade edecek akademik bir dil henüz geliştirilmiş değildir. Öte yandan yeni bir yaşam alanında kendi sosyokültürel hayatını inşa eden göçmenin tümüyle silikleştiği, eylem ve aktörünün olgusal gerçeklikle örtüşecek biçimde bir araya gelemediği böylesi bir akademik bellekte –Batılı ve yerli- ise göç sü-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

recinin sosyokültürel bağlamında kadına rastlamak neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Oysa ekonomik belirlenimli ilk göç dalgasının erkeklerle özdeşliğine karşın kadınlar seksenli yıllarda başlayan sosyokültürel bir hareket olarak göç tecrübesinin temel yönlendirici aktörleridir.

Göç, kadın ve ritüellere ilişkin sosyokültürel yaşam belirlenimli bir yaklaşım biçimini önermek üzere metodolojik bir değerlendirme ile başlayan bu çalışma, Boğazlıyan kasabası ile kasabanın köyleri Taf (Özler) ve Aşağı Hasinli'den Hollanda'nın Amersfoort şehrine göç eden Türklerin sosyokültürel yaşamlarını ritüeller bağlamında değerlendirmeyi ve kadınların ritüellere katılımları vasıtasıyla bir göçmen Türk toplumunun inşa sürecini analiz etmeyi kendisine konu edinmiştir. Amersfoort'a yönelik Türk dış göçü süreçsel bir analizle sosyokültürel bir hareketlilik olarak ele alınırken öncelikle kadınların sosyokültürel yaşamın inşasındaki gizli ancak etkin rollerinin ritüeller bağlamında gözler önüne serilmesi amaçlanmaktadır.

Böylece toplumsal fenomenlerin değerlendirilişinde sosyokültürel bağlamın dikkate alınmasının gerekliliği de işaret edilmek istenmektedir. Zira, bir toplumun özgün ve özgül sosyokültürel bağlamına farklı bir toplum tipinin sosyokültürel bağlamını temsil eden bir yaklaşım biçimi ile bakıldığında toplumsal fenomenlerin akademik belleğe sosyal gerçeklikleri ile örtüşmeyen kavramlar vasıtasıyla yansıtıldığı görülmektedir. Örneğin modern toplumların sosyokültürel organizasyonlarını temel alarak geleneksel toplumsal bir organizasyon içindeki kadının konum ve statüsünü değerlendirmek sosyal gerçeklik ile akademik belleğin örtüşmeyişi beraberinde getirecek, bizi epistemolojik sorunlarla baş başa bırakabilecektir. Bu endişelerle sosyokültürel yaşam belirlenimli bir yaklaşım biçimini esas alan bu çalışma, kadını geleneksel bir toplumun sosyokültürel yaşamının temel aktörü olarak kavramlaştırmak suretiyle sıklıkla dile getirilen ancak sosyal ve kültürel gerçekliği derinlemesine analizlere tabi tutulmayan kadının ezilmişliği ve ikincil rollere sahip olduğu klişesinin zemin etüdünün yapılmasının gerekliliğini işaret etmeyi de hedeflemektedir.

Sosyokültürel bir hareketlilik olarak göç olgusunu ve bir göçmen toplumunun inşasını ritüeller bağlamında kadın aktör temelinde değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma nitel bir araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiş olup katılımlı gözlem, derinlemesine görüşmeler ve hayat hikâyeleri vasıtasıyla toplanan verilere dayanmaktadır. Boğazlıyan kasabası ve kasabanın köylerinden Amersfoort'a göç eden Boğazlıyanlılar bağlamında yapılan alan araştırması verileri erkek ve kadın kategorilerini de dikkate alarak kültürel bir eğilimle değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda olmak üzere çalışmada sıklıkla geçen

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

“Amersfoort/göçmen Türk toplumu” kavramı ile göçmen Türk toplumunun bu araştırmanın bağlamını temsil eden Boğazlıyan’dan göç eden kesiti kastedilmektedir.

Maskülen Bir Göç Sürecinden Feminen Bir Göç Sürecine

1960’lı yıllarda başlayan Türk dış göçü, Anadolu’nun farklı yerlerinden ancak ortak özelliklere sahip insanları benzer yöntemlerle Avrupa’nın farklı coğrafi bölgelerine taşımış, göç edilen yeni mekânlarda hem göçmenler hem de yerleşilen ülke için farklı sosyokültürel bağlamları inşa etmiştir. Boğazlıyan, Avrupa’nın hemen her ülkesine yoğun bir biçimde göç vermiş bir Anadolu kasabasıdır. Öyle ki Avrupa’da bir yakını bulunmayan kasabalıya rastlamak neredeyse imkânsızdır. Ayrıca, özellikle bazı köylerde altmışlı yıllarda tüm erkeklerin bir şekilde göç tecrübesini yaşadığı, herhangi bir Avrupa ülkesine gittiği ve bir süre sonra geri döndüğü de anlaşılmaktadır. Boğazlıyan kasabası ve köylerinden yola çıkan erkekler Almanya başta olmak üzere, Hollanda, Belçika, Avusturya, Fransa gibi Avrupa ülkelerine yönelmiş, kısa bir süre içinde hedefledikleri ekonomik kazanç elde etmek üzere Türk dış göçü sürecine dahil olmuşlardır. Bu yönüyle ekonomik belirleyicilerin yönlendirdiği erkek baskın demografik bir hareket oluşu, 60’lı yıllarda başlayan ve Boğazlıyan kasabasından çeşitli Avrupa ülkelerine yönelen Türk dış göçünün temel özelliklerinden birisidir.

Başlangıçta erkek baskın, ekonomik belirlenimli demografik bir hareket olan bu göç sürecinin önemli bir özelliği de bir göçmen Türk toplumunun oluşumu ile sonuçlanacak şekilde göç tecrübesini sosyokültürel bir süreç haline getirecek kolektif karakteridir. Zira, kasaba ve köylerinden göç sürecine dahil olanlar göç eylemine kolektif olarak iştirak ettikleri gibi güzergâhlarını da kolektif olarak belirlemişlerdir. Nitekim kasabanın köyleri Taf ve Aşağı Hasinli’den, köylüleri ile birlikte yola çıkan erkekler önce Belçika’ya ardından da yine hep birlikte Hollanda’ya geçmiş, dahası Hollanda’da da aynı şehirlere ve semtlere yerleşmişlerdir. Sonuçta ise Taflılar yoğunlukla Harderwijk ve Amersfoort’da, Hasinlililer Amersfoort ve Leylstaad’da yerleşmiştir. Amersfoort, Boğazlıyanlıların yerleştiği Hollanda şehirlerinin başında gelmektedir. Belçika’daki kömür madenlerinde çalışmak üzere Boğazlıyan’dan yola çıkan erkekler daha sonra yine yola çıktıkları hemşehrileri ile birlikte Hollanda’nın Amersfoort şehrine göç etmişlerdir.

Erkek baskın, ekonomik belirlenimli bu kolektif demografik hareket sosyokültürel anlamda bir göç deneyimi haline gelene kadar belirli aşamalardan geçmiştir. Köylüleri ile birlikte yola çıkan erkeklerin pansiyonlar merkezinde geçicilik algısına dayalı olarak kurdukları

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

yaşam biçimi bu aşamaların ilkinin oluşturmaktadır. Erkek aktörün etkin olduğu bu ilk aşama geçicilik düşüncesine dayandığından olgusal ve kavramsal düzeyde bir göçten daha ziyade kalıcılık fikrinden beslenen bir göçmen toplumunun oluşumu ve sosyokültürel bir tecrübe olarak göç süreci için bir ön göç olma niteliğini taşımaktadır. Yaşanan sürecin geçicilik düşüncesinden beslenişi ise tipik bir biçimde erkeklerin yaşam alanı pansiyonlarda kendini hissettirmiştir. Geçicilik dip fikri yirmi yıla yakın bir süre erkek baskın bu demografik hareketi beslemiş, sosyal yapı ve değerler dünyası ile özgün bir göçmen Türk toplumunun kurulamayışını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte aynı pansiyonlarda kalan ve aynı iş yerlerinde çalışan erkekler kendi aralarında hemşehrilik esasına dayalı olarak güçlü dayanışma ağlarını inşa etmekten de geri kalmamışlardır.

Yetmişli ve seksenli yıllardan sonra eşler ve çocuklar Amersfoort'a gelmeye başlamıştır. Kadın ve çocukların Amersfoort'a göçünde temel yönlendirici ise erkeklerden daha ziyade kadınlardır. Çocuklarının geleceğine dair kaygıları Türkiye'deyken gerek ev içinde gerekse de sosyal yaşamda bir otorite ve statü kazanan kadınları sürecin bir parçası haline getirmiş, kadınların sürece dahil oluşu ise göç sürecine bambaşka bir boyut kazandırmıştır. Ekonomik kaygılar ile memleketinden yola çıkan erkek aktörlüğünde başlayan hareket kadının failliğinde, taşınılan mekânda yerleşilmesi ile birlikte sosyokültürel bağlamı bir göçe dönüşmüştür. Başka bir ifadeyle kadınların sürece dahil oluşuyla birlikte kalıcılık dip fikrinden beslenmeye ve giderek sosyokültürel bir hareket haline gelmeye başlayan göç süreci, doğal olarak kendine özgü bir toplumsal yapı ve kültürel anlam dünyasına sahip göçmen Türk toplumunun oluşumunu da beraberinde getirmiştir (Şahin 2009b, 101).

Doksanlı yıllara gelindiğinde Amersfoort'daki göçmen Türklerin bir yandan kendi kültürel anlam dünyası ve bu anlam dünyasına uygun sosyal yapısı ile bir göçmen toplumunu oluşturmaya diğer yandan da Hollanda toplumsal yapısının bir bileşeni haline gelmeye başladıkları görülmektedir. Başka bir deyişle göçmen Türk toplumu kendi kültürel anlam dünyasına göre şekillendirdiği toplumsal bir yapı ile Hollanda'nın kurumsal bağlamı temeline şekillenmiş bir toplumsal yapı olmak üzere iki sosyal yapı üzerine inşa olmuştur. Böylece göçmen Türk toplumu fiziksel mekân üzerinde Hollanda toplumsal yapısının bir bileşeni olsa da sosyal bir mekân üzerinde kendi kültürel anlam dünyası ve bu anlam dünyasının şekillendirdiği bir toplumsal yapıya sahip, atıf çerçevesi olarak tek bir kültürel anlam dünyasına referanslı bir toplum niteliğe bürünmüştür. Ön göç sürecinin aktörlerinin dayanışma ağlarının somutlaştığı pansiyonların yerini kadınların

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

sürece dahil olmasıyla birlikte aile birimleri almış ve sosyal mekânın merkezi aile birimleri haline gelmiştir.

Sözü edilen bu toplumsal yapılanma ve kültürel organizasyon sürecinde kadınları birer aktör haline getiren ise bir yandan seksenli ve doksanlı yıllarda göç sürecini yönlendirme diğer yandan da toplumsal yaşam içinde kurdukları etkileşim ve dayanışma ağları vasıtasıyla göçmen toplumunun sosyokültürel organizasyonuna son şeklini verme yetenekleridir. Modern toplumlara dönük bir bakış açısıyla çoğunlukla sosyal hayattan soyutlandıkları ve erkeklere göre ikincil statü ve rollere sahip oldukları şeklinde okunsa da, geleneksel toplumsal hayat içindeki aile bağlamı konumları kadınları Türk toplumunun sosyal yapı ve kültürel organizasyonunun sağlanmasında temel aktörler haline getirmiştir.

Amersfoort göçmen Türk toplumu örneğinde olduğu üzere geleneksel toplumların statü ve rol örgütlenmesine toplumun kendi sosyokültürel bağlamı merkezinde bakıldığında kadınların aile bağlamı konumlarının sosyokültürel yaşamın organizasyonundaki etkin işlevi belirgin bir biçimde açığa çıkmaktadır. Buna karşın geleneksel toplumsal yaşam içindeki statü ve rol örgütlenmesine, ikincil ilişki biçiminin hakim olduğu, rasyonalize olmuş, statü ve rol dağılımının iş bölümüne göre ayarlandığı, ev ve ailenin özel alanla ilişkilendirildiği modern toplumların tasavvur dünyası ve sosyal yapıları temel alınarak bakıldığında kadınların pasif, sosyokültürel yaşamın kenarında bireyler olarak algılanmaları kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu açıdan kadınların toplumsal yaşam içindeki konum, statü ve rolleri ancak yaşadıkları toplumun özgün sosyokültürel bağlamı çerçevesinde bir anlam ifade etmektedir.

Amersfoort'a gelen Türk kadınları geleneksel değerler sisteminden beslenen aile bağlamı sosyal konum ve statülerini sözü edilen göç süreciyle birlikte güçlendirmişlerdir. Zira, kadınlar ön göç sürecinin aktörü olan eşlerinin işsizlik ya da sağlık sorunları nedeniyle çalışamaz durumda oldukları bir dönemde Amersfoort'a gelmiş, anneleri ile birlikte Amersfoort'a göç eden erkek çocuklar ise ailenin yeni otorite figürü hüviyetine bürünmüşlerdir. Geleneğin toplumsal yaşamı aile birimleri temelinde organize edişine bağlı olarak sosyokültürel hayattaki konum ve etkilerinin zaten güçlü oluşu bir yana kadınlar Türkiye'de eşlerinin yokluğunda toplum içinde edindikleri statü ve çocukları üzerinde kurdukları otoriteyi göç ettikleri yeni mekânda aile içine taşıyarak evcilleştirmek suretiyle aile bağlamı güç ve statülerini belirginleştirmişlerdir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Doksanlı yıllardan itibaren evlilik yoluyla göç süreci başlamış, kadınların evliliği organize etme geleneksel rolleri, evlilik yoluyla Türkiye'den Amersfoort'a gelecek göçmenlerin ve evlilik yoluyla göçün temel karakterinin belirlenmesinde temel yönlendirici etken haline gelmiştir. Dahası genellikle Amersfoort'da yaşayan ak-raba kızları ile evlenen erkeklerin, eşlerinin sosyal etkileşim ve iletişim ağı içine dahil oluşları matrilokal bir yapısal dönüşümü meydana getirmiştir. Böylece seksenlerde çocukları ile birlikte gelen kadınlar vasıtasıyla başlayan göçün feminen doğası güçlenerek devam etmeye ve toplumsal yapıya yansıyan sonuçları doğurmaya başlamıştır. Ayrıca, kadınlar göç sürecine sindirdikleri feminen karakter ile sosyokültürel yaşam bünyesindeki etki alanlarını da genişletmişlerdir.

Aile birleşimi ile gelen kadınların yanlarında getirdikleri kızları ve evlilik yoluyla göç eden gelinleri de, ancak evlilik yoluyla sağlanan bir statü dönüşümünün neticesinde bir parçası haline gelenebilen kadın etkileşim ve dayanışma ağlarının bir bileşeni haline gelmiş ve göçmen Türk toplumunun yapısal organizasyonu içindeki yerlerini almışlardır. Böylece kadınlar bir yandan göç sürecini yönlendirirken diğer yandan da sosyokültürel yaşamın temel unsurlarını etkileşim ve dayanışma ağları bağlamında kültürel eylemler temelinde belirginleştirmeye başlamışlardır. O halde kadınlar bir yandan evlilik gibi sosyokültürel bir mekanizma vasıtasıyla göç süreci üzerindeki etkilerini sürdürürken diğer yandan da aile bağlamı kültürel etkinlikler vasıtasıyla toplumsal yaşamın etkileşim ve dayanışma ağlarını kurup göçmen Türk toplumunun sınırlarını belirlemişlerdir. Bu yönüyle yeni göç dalgaları üzerindeki denetimlerinin ötesinde kadınlar sosyal hayatın devamlılığı ve bireyleri toplumsal yaşamın birer ferdi haline getiren kültürel etkinlikler bağlamındaki rolleri ile de sosyokültürel yaşamın inşasında temel aktörler olma hüviyetine sahip olmuşlardır. Sosyal dayanışma ve etkileşim ağlarının ortasında hayat bulan bu kültürel eylemlerin adı ise ritüellerdir.

Ritüellerde Saklı Bir Toplum

Kadınların seksenli yıllardan itibaren aile birleşimi vasıtasıyla göç sürecinin bir parçası haline gelişi göç olgusuna yeni bir içerik kazandırmış, kalıcılık dip fikri bir göçmen Türk toplumunun inşasının önünü açmıştır. Ekonomik belirlenimli ön göç sürecinin aktörü erkeklerin geçicilik algısıyla sosyokültürel boyutu silik kalan sürece kadın aile bağlamında atfettiği kalıcılık dip fikri ile sosyokültürel bir anlam ve içerik katmış, göçmen Türk toplumunun Anadolu'dan taşınan gelenek merkezinde organize edilmesinin zeminini hazırlamıştır. Her ne kadar ön göç sürecinin aktörü erkekler sözü edilen geleneği pansiyon merkezli dayanışma ağları bağlamında beraberlerinde taşı-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

salar da kültürel değerler sistemi ve sosyal yapısı ile bir toplumu inşa edecek sosyokültürel eylemlerle toplumsal paylaşımın konusu haline getirememişlerdir. Anadolu'dan taşınan ve kültürel değerler sistemi ile toplumsal yapının tohumlarını bünyesinde barındıran geleneği kadınlar sosyokültürel bir eylem olan ve sözü edilen geleneği de bünyesinde muhafaza eden ritüeller vasıtasıyla toplumsal paylaşımın konusu haline getirmişlerdir. Böylece kültürel değerler sistemi ve toplumsal yapısı ile kendine özgü bir göçmen toplumunun oluşumu için uzlaşmış, kolektif eylemsel bir zemin ve hafıza yaratılmıştır. Başka bir ifadeyle seksenlerden itibaren sosyokültürel bir tecrübe haline gelen göç süreci, sosyokültürel yapılanmanın dinamiklerinden olan kadın ve ritüelin de sürece dahil olmasıyla birlikte bir göçmen Türk toplumunun oluşumu için gereken temelleri bünyesine katmıştır.

Temel dinamikleri ve sosyokültürel bağlamı itibariyle toplumsal yaşama içkin bir eylem, performans ya da pratik olan ritüeller, sosyokültürel yaşama içkin bu çok yönlü nitelikleri nedeniyle farklı biçimlerde kavramlaştırılmaktadır. Rappaport, ritüel ile “tümüyle icra eden kişi tarafından kodlanmamış, aşağı yukarı değişmez ardışık formal eylem ve sözlerin icrası”nı kastederken (1999, 24), Turner ritüeli “teknik alışkanlıklar için değil mistik varlık ve güçlerle ilişkili inançları barındıran durumlar için tayin edilmiş biçimsel davranışlar” (1967, 19) şeklinde tanımlamaktadır. Turner bir başka kavramlaştırma girişiminde “ritüel, aktörün hedef ve amaçları adına olağanüstü varlıkları ya da güçleri etkilemek için tasarlanmış, ayrı bir yerde icra edilen, jest, kelime ve nesnelere kapsayan, kalıplaşmış ardışık eylemlerdir” (1973, 1100) değerlendirmesine yer vermektedir. Geertz'e göre ise “...ritüel yani kutsanmış davranış, dinî kavrayışların gerçeğe uygun ve dinî emirlerin güvenilir olduğuna dair bu kanaatin bir şekilde üretildiği yerdir.” (1973, 112).

Kavramlaştırma girişimlerinden de anlaşılacağı üzere sosyokültürel yaşamın süreçsel eylemleri olan ritüeller belirli bir dip fikirden yola çıkan, kültürel anlam alanı içinde kendi referans kaynaklarına sahip, aynı zamanda da diğer sosyokültürel eylemler için bir dip fikir ve referans kaynağı olma niteliğini barındıran kolektif davranışlardır. Bu yönüyle ritüeller, kültürel değerler sistemini temsil eden, değerler sisteminin sosyokültürel yaşamda kolektif olarak paylaşılmasına imkân tanıyan eylemlerdir. Ancak bir dip fikir ya da kök paradigma ile ilişkililik ritüelin bir inançtan çıktığını ima etmekten daha ziyade diğer gündelik eylem ve alışkanlıklardan farklı olarak hem sosyokültürel varlığı gösterecek hem de yaratacak biçimde dip fikir ve eylemin birbirine içkin oluşunu karşılamaktadır. Zira, “Müslüman olmak” ya da “Türk olmak” gibi dinî ya da etnik atfı çerçevesininin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

yanında kadın ya da erkek olmak, yaşlı ya da genç olmak gibi statü referansları ve rol modelleri de gündelik yaşamın diğer eylemlerinden farklı olarak bir yandan ritüellerde temsil edilmekte diğer yandan da ritüeller söz konusu değerlerin inşası için bir model sunmaktadır. Kültürel anlam dünyası ve değerler sistemi ile ilişkili olmanın dışında bir ritüeli gündelik yaşamın sıradan eylem ve alışkanlıklarından ayıran karakteristik bir takım özellikler de sıralanmaktadır. Snoek'in ritüele ilişkin akademik bellekten hareketle sıraladığı şu özellikler ritüelin ayırıcı nitelikleri ve temel karakteri hakkında genel bir fikre ulaşma imkânını tanımaktadır:

Kültürel olarak oluşmuş, geleneksel olarak onaylanmışlık; davranış, praxis, performans, bedensel eylem ve/ya sözlü eylem; katılımcılara sahip olmak; gündelik yaşamın sınırlarından ayrılmak, çerçeveli, liminal, yapısız; belirli bir yer ve zamanda meydana gelmek; kolektif, umumi; ...toplum ya da toplumsal grubu yaratmak ya da organize etmek; geçiş ve değişimi meydana getirmek; katılımcı için belirli bir amacı taşımak; tekrarlanabilir; standardize olmuş, ezberlenmiş; dinî, kutsal, transandantal; katı, kalıp yargısal, değişmez; dayanıklı, tekrarlı; katılımcı için anlamlı, sembolik; iletişimsel; araçsal olmayan; kurallı, metinli; biçimlenmiş, muhafazakâr; gelenekleşmiş; yapılanmış, kalıplaşmış, düzenli, ardışık, kural yönetimli; duyguların kanalı olmak (2006, 11).

Öyle anlaşılıyor ki sözü edilen bu niteliklerin süreç içinde çeşitli biçimlerde bir araya gelişi ritüeli oluşturmakta, ritüeller belirli iç disiplini ve kuralları olan birbirinin ardı sıra gelen, özel bir sitede sahip, tekrarlanabilen ve değişme imkânı sınırlı "kalıplaşmış davranışlar" olarak kavramlaştırılmaktadır. Söz konusu kalıplaşmış davranışların içeriğine zaman, mekân, müzik ve ritüel uzmanın ötesinde sembollerin temsil ettiği bir değerler sistemi ve kutsallığın da ilave edildiği görülmektedir. Kutsalı barındıran ve bir değerler sistemini işaret eden yönü itibariyle ritüeller çoğunlukla ibadet ile özdeş görülse de sosyokültürel yaşamın farklı değerler sistemini bir kök paradigma olarak bünyesinde barındıran karakteri ile ritüellerin ibadet kavramının anlamsal içeriği ile sınırlandırılması mümkün değildir. Örneğin Türk toplumunda ritüeller değerler sistemi ve kutsallık kaynağını dinin dışında geleneğin belirlediği farklı kültürel anlam alanlarından da alabilmektedir.

Genellikle kutsal karakterdeki bir kök paradigmayla ilişkili olan ritüellerin sosyokültürel hayata içkinliğini gözler önüne seren özellikleri arasında ise sonuçları ya da duygusal boyutu itibariyle kolektif bir nitelik taşıma ve buna bağlı olarak sosyal dayanışmayı, ilişkileri, bağları, geleneği ve ahlakı yaratma ve devam ettirme, bir sosyal

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

kontrol aracı olma, bir grup etkinliği olma ve biz duygusuna bağlı bir dayanışmayı meydana getirme gibi etkileri zikredilmektedir. Ayrıca, ritüellerin dönüştüren, gündelik yaşamın sınırlarının ötesine taşıyan, bir statüden diğerine, sosyal, psikolojik ya da kültürel bir durumdan bir başkasına geçişi sağlama (Milner 1994, 102–105), normatif kodları, tabakalı sosyal düzeni, eşitsizliği meşrulaştırma (Della Fave 1991, 21, 24) etkileri de dile getirilmektedir.

Ritüellerin sosyokültürel yaşama katışık karakteri ile bir toplum tasarımının gerçeğe dönüşümünün süreçsel olarak gözlemlenebildiği göçmen Türk toplumunda çarpıcı bir biçimde karşılaşılmaktadır. Göç sürecine dahil olmak üzere yola çıkan kadınlar büyük oranda okuryazar olmayan, kent tipi yaşam tecrübesi sınırlı, kolektif, dayanışmacı, kan ve yaşın belirleyici olduğu yüz yüze samimi ilişki şekli ve sözlü kültüre dayalı bir sosyalleşme biçimini temsil etmektedir. Seksenli ve doksanlı yıllarda aile birleşimi ile Amersfoort'a gelen kadınlar ve kızlar, Anadolu'da yaşadıkları toplumun geleneksel değerler sistemini beraberlerinde taşımışlardır. Böylece söz konusu değerler sistemine uygun bir toplumsal yapı ve sosyal organizasyon biçiminin yeni yaşam alanlarında inşa edilmesinin önünü açmışlardır. Bu çerçevede olmak üzere ataerkil değerler sisteminin belirlediği bir statü ve rol dağılımını, sözlü kültüre dayalı sosyalizasyonu, toplumsal dayanışma merkezli bir etkileşim biçimini ve buna göre şekillenecek bir toplumun modelini beraberlerinde getirmişlerdir. Dolayısıyla kadınlar birey merkezli bir toplumsal yaşamın hakim olduğu cemiyet tipi bir topluma kolektif bir toplumsal hayatın baskın olduğu cemaat tipi bir toplumun tohumlarını atmışlardır.

Kadınlar, ön göç sürecinin aktörü erkeklerin pansiyonlar merkezinde kurdukları sosyal akrabalığı aile birimlerine yayarak sosyal bir mekân üzerinde kendi değerler sistemi ve bu değerler sistemine uygun bir yapıya sahip sosyokültürel bir yaşamın toplumsal sınırlarını tayin edecek bir etkiyi yaratmışlardır. Kadınların böylesine etkin bir faillige soyunmalarında ataerkil değerler sistemi ve ataerkil yapı içindeki rol ve statüleri, sözlü kültüre dayalı sosyalizasyonları ile dayanışma ve etkileşim ağları belirgin bir rol oynamıştır. Tüm bu etkenlerin temel ortak bileşenini ise ritüeller oluşturmuştur.

Kan ve yaşa dayalı kutsalla katışık bir güç ve otorite algısını ve buna uygun bir yapılanmayı temsil eden ataerkil değerler sistemi göçmen Türk toplumu örneğindeki geleneksel toplumların doğal süreçlerle uzlaşan yanını gözler önüne serecek biçimde biyolojik gerçeklikler ile sosyal gerçeklikler arasında bir senkronizasyon kurma yoluna gitmektedir. Bireylerin toplumsal hayattaki statü ve rolleri biyolojik durumlarındaki geçişlerden belirgin bir biçimde etkilenmekte,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

biyolojik yapılarındaki dönüşüm ve geçişler sosyal hayatta atfedilmiş statü olarak kendilerine geri dönmektedir. Ataerkil değerler sistemi içinde etkili olan biyolojik belirleyiciler arasında kan bağı, yaş ve cinsiyet ilk akla gelenlerdir. Sözü edilen bu etkenler ikili bir sosyal yapıya sahip olan göçmen Türk toplumunun kendi özgün kültürel değerler dünyasını temsil eden sosyal bir mekân üzerinde gerçeklik kazanmıştır.

Ataerkil sistemin kana bağlı ilişki biçimini esas alan niteliği aile, akrabalık ve hemşehrlik temelinde güçlü dayanışma ve etkileşim ağlarını meydana getirmiş, ötekinin varlığına dayalı olarak sözü edilen bu dayanışma ağı Anadolu'da olduğundan nicelik ve nitelik olarak daha güçlü bir karakterle kendini göstermiştir. Bu çerçevede olmak üzere göçmen Türk toplumu aile, yakın akrabalar, köylüler, hemşehriler ve genel olarak Türkleri kapsayacak bir ilişki ve organizasyon biçimi üzerine bina olmuştur. Ataerkil değerler sisteminin yaşa dayalı atfedilmiş statü ve rolleri ise kadın ya da erkeklerin yaşla birlikte belirgin bir otorite elde etmelerini beraberinde getirmiştir. Ancak ataerkil değerler sisteminin aile dışındaki rol ve statülerle donattığı erkeklerin yaşla birlikte aile bağlamına çekilmeleri otorite ve güçlerinin sembolik bir anlam ve önem kazanmasına neden olmuştur. Buna karşın zaten aile bağlamı rol ve statülerle donatılmış kadınlar çocukları üzerinde kurdukları denetim ve göç sürecindeki faal yönlendiriciliklerine yaş etkeninin de eklenmesiyle birlikte belirgin bir güç ve otorite elde etmişlerdir.

Ataerkil değerler sisteminin biyolojik referansları atfedilmiş sosyal statülere dönüştüren etkisiyle cinsiyet bağlamında da karşılaşılmaktadır. Ancak kadın ve erkek kategorizasyonu salt biyolojik cinsiyeti öne çıkarmaktan daha ziyade biyolojik referanslara dayalı bir statü ve rol dağılımını öngörmekte, kadın ve erkekler arasında biyolojik özellikleri temelinde fiziksel mekân ve sosyal ilişki bağlamında katı bir ayrımı gerektirmemektedir. Ataerkil değerler sistemi kadını biyolojik cinsiyeti temelinde şekillenen statü ve rollerle donatmakta, ailevi bağlamını güçlendirmektedir. Böylesi bir yapılanmaya modern toplumların sosyokültürel organizasyonları bağlamında bakıldığında kadınların sosyal yaşamın dışına itildiği bulgusu kendisini hissettirse de geleneksel toplumların değerler sistemi esas alındığında şaşırtıcı sonuçlarla karşılaşılmaktadır.

Her şeyden önce unutulmamalıdır ki ikincil ilişki biçimlerinin sınırlı bir uygulanırlığa sahip olduğu, yüz yüze samimi ilişkilere dayalı, kolektif ve dayanışmacı, kana ve yaşa dayalı bir statü ve rol modeline sahip, kutsal ve dünyevi olanın ayrışmadığı, sosyal eylem ve ilişki biçimlerinin rasyonelleşmediği geleneksel toplumlar erkeklerin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

statü ve rollerini de geleneksel değerlere göre şekillendirmektedir. Böylesi bir organizasyon içinde genç bir erkek yaşlı bir kadına göre ikincil bir statüye sahip olabilmektedir. Ayrıca, kan ve yaşa dayalı bir organizasyon biçimi ile ailevi bağlamdaki statü ve rollerle donanmış olmak kadınları sosyokültürel yaşamın faili haline getirmektedir. Zira, ataerkil değerler sistemi kadını ailevi bağlamla ilişkilendirirken aynı zamanda toplumun yeni fertleri ile ilgili her türlü sosyokültürel eylemin denetim ve failliğini de kadına yüklemektedir.

Kadınların, çocukları toplumun, kültürel değerler tarafından onaylanmış fertleri haline getirme geleneksel rolleri ritüellerde somutlaşmaktadır. Ritüellerin bilindik en önemli özelliği bireyleri toplumların sosyokültürel anlam dünyasının onayladığı ve meşru gördüğü statü ve rollerle donatarak toplumun bir ferdi haline getirmektir. Yeni fertlerin statü geçişlerinin toplumun değerler sistemi ve sosyal yapısında herhangi bir çatışmaya yol açmaksızın sağlanması ritüeller vasıtasıyla gerçekleşirken aile bağlamı statüleri kadınları bu ritüellerin temel aktörü niteliğine büründürmektedir. Bu durum tipik bir biçimde geçiş ritüellerinde görülmektedir. Doğum, evlilik, ergenliğe geçiş ve ölüm gibi bireylerin yaşamındaki statü dönüşümünü işaret eden durumlar kadınların failliğinde kültürel anlam dünyası ile ilişkilendirilmekte ve gelenek tarafından meşrulaştırılmaktadır. Öyle ki bir erkek ritüeli olmasına rağmen sünnet kadınlar tarafından organize edilmekte, soy ve kana dayalı süreçsel ataerkil değerler sistemi ve yapılanmanın devamlılığı sağlanmaktadır.

Bu bakımdan ataerkil değerler sisteminin cinsiyet merkezli kategorizasyonunun kadınlara biçtiği konum, kadınların periferik bir çevre ve bu çevreye uygun dil ve dayanışma ağlarını geliştirmelerini beraberinde getirmiştir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki sözü edilen periferi göçmen Türk toplumu esas alındığında fiziksel mekanın periferisi olup kadınlar aile birimleri temelinde kurulan ilişki ve organizasyona sahip sosyal mekânın merkezinde yerlerini almışlardır. Ailevi bağamları ile sosyokültürel hafıza ve eylemlerin merkezinde yer alan kadınlar tarafından taşınması ataerkil değerler sisteminin bir diğer önemli özelliğini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle kadınlar ataerkil değerler sisteminin taşıyıcı belleğini oluşturmaktadır (Şahin 2009a, 237). Öyle anlaşılıyor ki ataerkil değerler sistemi ve yapısı içindeki rol ve konumları ile dayanışma ağları kadınları sosyokültürel etkinliklerin hafızası ve aktörü haline getirmiştir.

Kadınların sözü edilen ataerkil değerler sisteminin de dahil olduğu geleneğin taşınmasındaki kanalları ise sözlü kültürdür. Ailevi bağamları toplumsallaşma süreçlerinin büyük ölçüde sözlü kültürel sosyalizasyona dayanmasına neden olmakta, yaşlı kadınlar yaşla bir-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

likte edindikleri otorite ve gücün yardımı ile kadınların sözlü kültüre dayalı olarak geleneksel sisteme uygun bir biçimde sosyalleşmelerinde etkin rol oynamaktadır. Kadınların sözlü sosyokültürel sosyalizasyonları ise gelenek, geleneksel etkileşim ve dayanışma biçimlerinin büyük oranda değişmeden kalmasının önünü açmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki geleneksel toplumlarda söz eyleme içkin olup söz, eylemsel sosyokültürel formlarının toplumsal yaşamda icrasını gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle sözlü kültür aracılığıyla aktarılan geleneksel kodlar sosyal eylemin bir biçimi olan ritüeller vasıtasıyla sosyal gerçeklik alanına taşınmaktadır.

Sözlü kültürel sosyalizasyona dayalı etkileşim biçimi ve atarکیل değerler sisteminin kadına attığı statü ve roller güçlü kadın dayanışma ağlarının oluşumu ile sonuçlanmış görünmektedir. Göçmen Türk toplumunun kolektif doğasının artması ve geleneğin güçlenmesi ile neticelenen bu dayanışma ağları gücüne ve yarattığı etkiye binaen çoğunlukla göçmen Türk toplumunun gettolaşması olarak yorumlanmıştır. Oysa göçmen Türk toplumunun içsel dinamiklerinin bir ürünü olan dayanışma ağlarının gettolaşmaya neden olduğunu öngörmek uyum merkezli bir bakış açısını temsil etmekte ve ötekinin varlığına endekli bir toplum ve kültür tasarımı bahsetmektedir. Kültürel bir bakış açısı göstermektedir ki Türk toplumu yeni bir mekânda yanında taşıdıklarıyla kendi içsel kültürel dinamiklerini ve değerler sistemini temsil eden anahtar sosyokültürel eylemlerini yeniden inşa etmiş, sosyal ilişki biçimlerine dair kültürel kodlar yenilenmiş ve güçlendirilmiştir. Nitekim göçmen Türk toplumu sadece kendi sosyokültürel organizasyonunu değil Hollanda toplumu ile ilişki ve etkileşimini de toplum ve kültürün kendi iç dinamiklerine göre belirlemiştir. Unutmamak gerekir ki yeni bir sosyokültürel bağlamda yaşamaya başlamak toplumsal ve kültürel hafızanın sıfırlanması anlamına gelmemektedir.

Göçmen Türk toplumunun toplumsal yapılanması ve sözlü kültürel sosyalizasyon bağlamında kurulan ilişki ve etkileşim biçimleri güçlü dayanışma ve etkileşim ağlarını kurmaktadır ki sözü edilen etkileşim ve dayanışma ağları da ritüel bir forma bürünmektedir. Ayrıca, evlilik yoluyla bir statü geçişi yaşayan kadınlar çocuklarının sosyokültürel mekanizmalar tarafından onaylanmış toplumsal şahsiyetler haline gelişlerine imkân tanıyacak etkileşim ve dayanışma ağlarının da birer parçası olmaktadır. Kadın dayanışma ve etkileşim ağları ise biçimsel, tekrarlanabilir, geleneksel sosyokültürel eylemler temelinde yani ritüeller merkezinde şekillenmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Kadın etkileşim ve dayanışma ağlarının en tipik ritüeli ziyaret. Sosyal hayatın sıradan etkileşim biçimlerinden birisi gibi görünse de aslında kültürel değerler dünyasını temsil eden niteliği ile ziyaret fenomeninin anahtar kültürel eylemlerin tipik bir biçimi olduğu ritüel bağlamı dikkate alındığında belirgin bir şekilde görülmektedir. Ziyaret fenomeni kültürel anlam dünyasının ve sosyal hayatın pek çok alanında kendisini hissettiren bir fenomendir. Ev oturmaları, göz aydın ya da geçmiş olsun, başın sağ olsun gibi sosyal dayanışma ağının kültürel bir eylemi olan ziyaretin yanında kutsal yer ya da şahsiyetlere yönelik ritualize olmuş bir biçimde icra edilen ziyaret etkinlikleriyle de karşılaşılmaktadır. Her iki biçimiyle de ziyaret ritüelinin en önemli aktörü kadındır. Kadınlar kurdukları güçlü dayanışma ve etkileşim ağlarına ziyaret ritüeli temelinde eylemsel bir form vermekte, sözü edilen bu eylemsel form toplumsal bağları güçlendiren, kolektif paylaşımı artıran niteliği ile kutsal bir karakterle karşımıza çıkmaktadır.

Bu yönüyle ziyaret, kutsallık atfedilen sosyal olay, şahıs ve mekânların tümünü kapsayacak genişlikte bir eylem olma özelliğini taşımaktadır. Nitekim mikro düzeyde sosyal ilişkiler bağlamında rastlanan ziyarete hac ve memlekette gerçekleştirilen türbe ve mezar ziyareti gibi daha genel ve biçimlenmiş örneklerde de rastlanmaktadır. Ziyaret ritüeli yarattığı dayanışma ve kolektif paylaşım vasıtasıyla toplumsal bilinçlilik ve aidiyet duygusunu güçlendirmekte, bireylerin kültürel anlam dünyası ile ilişkisini kurmaktadır. Zira, ölüm, hastalık, evlilik, sünnet gibi insan yaşamındaki kritik dönüşümler adı konmuş bir kutsallıktan daha ziyade toplumsal ve ahlaki bağların, dayanışma ağlarının gücüyle kutsallaştırılmak suretiyle ziyarete konu olmaktadır. Sosyal olay ve ilişkilerin bu ziyaret boyutu kültürel anlam dünyasının kutsadıklarına yönelik ziyaretin bir ön biçimini, eylem olarak ziyaretin kültürün kodlarında mevcut olduğunun işaretlerini de vermektedir. Nitekim kültürün kodlarında gizli olan ve her türlü dönüşümü sosyalleştirmek, kolektif hale getirmek ve dayanışmayı artırmak suretiyle toplum bilinçliliğini güçlendirme işlevine sahip olan ziyaret sayesinde anma ve kutlama ritleri toplumsal ve kolektif bir biçim kazanmakta, kolektif bir duygu yoğunluğunu üretmektedir.

Kutlama ritlerinde yaş ve kana bağlı statü ve prestij kaynaklarının etrafında şekillenen, sosyal yaşamın temel ilişki biçimlerinden biri olan ziyaret söz konusuysen anma ritlerinde atalar, evliyalar, peygamber kültü gibi kültürel inançlara bağlı olarak kutsallaşmış şahıslar merkezinde organize olan ziyaret söz konudur. Göçmen Türklerin kültürel değerler dünyası ile temas kurmaları ve bu değerleri toplumsal paylaşımın bir konusu haline getirmelerinde ziyaret ritüelinin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

etkisini işaret eden en önemli uygulama ise yaz tatilinde “baba ocağının” ziyaret edilmesi oluşturmaktadır. Atalar kültürünü işaret eden baba ocağı bir yandan ataerkil değerler sistemini ve buna uygun yapılanmayı diğer yandan da göçmen Türk toplumunun kültürel anlam dünyası ile ilişkililiğini gözler önüne sermektedir (Şahin 2008, 267-268).

Ritüellerin sosyal dayanışma ve etkileşimi sağlama özelliği kimi geleneksel ritüellere yoğun bir biçimde yönelmesinde çarpıcı bir şekilde görülmektedir. Evlilik, doğum ve ölüm gibi geçiş ritüelleri nicelik ve nitelik olarak yoğun bir katılıma konu olmaktadır. Öyle ki kadınlar sosyal etkileşim ve dayanışmayı artıracak biçimde Anadolu’daki köylerinde sönmeye yüz tutmuş diş hediği gibi kimi ritüelleri Amersfoort’da canlandırmışlardır. Bu durum kadınların bir araya gelebilmek için geleneğin meşru gördüğü eylemsel formlara müracaat etmelerinin ötesinde göçmen Türk toplumunun kültürel anlam dünyasında kadın ve gelenek ikilisinin etkinliğini de göstermektedir. Göçmen Türk toplumunun sosyal organizasyonuna daha derinden bakıldığında kadın, gelenek ve ritüel ilişkisinin sosyokültürel yaşama yansıyan etkileri açıkça görülmektedir

Belirtildiği üzere Amersfoort’daki Türk toplumu ikili bir yapı ve organizasyon biçimine sahiptir. Birbirine geçmiş bu iki dairesel organizasyonun ilki kan bağı, yaş ve cinsiyet gibi faktörlere dayanan ataerkil algı biçiminin, yüz yüze ilişkilerin, dayanışma ve etkileşim ağlarının belirlediği kendi kültürel değerler sisteminin şekillendiği sosyal organizasyon biçimidir. İkincisini ise değerler sitemi, dünya görüşü ve buna bağlı sosyal örgütlenmesi büyük oranda farklı olan bir sosyokültürel bağlamın parçası olmaya dayalı genellikle ikincil ilişki biçimlerinde somutlaşan sosyal organizasyon oluşturmaktadır. Dolayısıyla göçmen Türkler kendi aralarında değerler sistemi itibarıyla “biz” olmayı ifade eden bir toplumsal yaşamı inşa etmiş, sosyokültürel organizasyonu fiziksel mekândan daha ziyade sosyal mekân üzerinde kurmuşlardır. Nitekim Hollanda’nın bir başka şehrindeki bir akraba ya da hemşehri de kolaylıkla bu sosyal mekân ve organizasyonun bir ferdi haline gelebilmektedir. Bu nedenle kültürel anlam dünyası referanslı “biz” bilinçliliği temelinde bir kardeşlik duyusunun varlığını ima eden sözü edilen sosyal mekân Turner’in komünitas kavramını akla getirmektedir.

Turner, insanları farklılıklarına göre tanımlayan ve sınıflandıran, eylemlerini de sınırlandıran şeylerin tümü olarak gördüğü yapının karşısına bağları farklılaşmamış, eşitlikçi, doğrudan, irrasyonel olmasa da rasyonel olmayan “komünitas”ı koymaktadır (Turner 1974, 47). Bağları farklılaşmamış, eşitlikçi, rasyonel olmayan ve varoluşsal ilişkilere dayanan (Turner 1974, 53, 274), somut, tarihî ve özel bir du-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

rumla ilgili bireyler arasındaki ilişki biçimini ifade eden komünite, bireylerin rol ve statüler içinde parçalanmayışını, birbirleriyle *hâlihazırda* ve *topyekün* karşı karşıya gelişlerini işaret etmektedir (Turner 1995, 131–132). Komünite ise genellikle kutsal olarak nitelendirilen ya da kolaylıkla kutsallık kazanabilecek bir durum olan ‘liminalite’ içinde aşikâr hale gelmektedir (Turner 1974, 47). Liminal aşama temelde ‘arada’ bir durumdur. Liminalitenin aradalık durumunu işaret edecek biçimde Turner, göçmenleri “marjinal” yani “kenarda duranlar” kategorisinde değerlendirmekte, marjinalleri sosyokültürel değerler sistemi birbirinden farklı hatta kimi zaman birbirine karşıt iki ya da daha fazla gruba aynı anda üye olan, ya da bu iki grup arasında duran kişiler olarak görmektedir. Bu açıdan liminal bir tecrübeyi yaşayan marjinaler bir ‘aradalık’ durumunu tecrübe etmektedir (Turner 1974, 231–233).

Turner’in gözünden bakıldığında öyle anlaşılıyor ki bir sosyokültürel tecrübe olarak göç süreci, kültürel anlam dünyası bağlamında biz duygusunu güçlendirerek göçmen Türk toplumunu bir komünite hüviyetine büründürmüş, ritüellerin icra edilişi ise biz duygusunu ve buna bağlı komüniteyi güçlendirerek devamlılığını sağlamıştır. Başka bir deyişle her ikisi de sosyokültürel bağlam itibarıyla süreçsel bir geçişi temsil eden göç ve ritüel ‘eşikte’ duran liminal sosyokültürel bir yaşam tecrübesini yaratmış, sözü edilen bu yaşam biçimi eşikte durmayı bir dünya görüşü olarak benimseyen niteliği ile biz bilinçliliğini güçlendirmiştir. Biz bilinçliliğine dayalı ve kültürel anlam dünyası bağlamında homojen bir toplumu temsil eden söz konusu komünite kadın aktörün etkin olduğu sosyal mekân üzerinde meydana gelmiş olup ritüeller bu sosyal mekânın temel sosyokültürel eylemidir. Biz bilinçliliğine dayalı olarak göçmen Türk toplumunun inşa olduğu bu sosyal mekânın bir diğer özelliği de geleneğin baskınlığıdır.

Göçmen Türk toplumunun ataerkil değerler sistemine uygun sözü edilen organizasyon biçimine bağlı olarak kadınların toplumun kültürel belleği ve merkezi olan ev ve ailede somutlaşan sosyal mekânla özdeşleşmeleri gelenekle ilişkilerini artırmış, aile bağlamında geleneğin güçlenmesini ve derinleşmesini sağlamıştır. Ayrıca, kadınların eğitim düzeylerinin düşüklüğü, yazılı kaynaklara başvurarak bilgilenme eğilimlerini azalttığı ve hayatın rasyonalizasyonunu engellediğinden sözlü kültürel sosyalizasyon yalıtılmış bir alan yaratarak geleneksel ritüellerin güçlenmesine yol açmıştır. Sonuçta ise göçmen Türk toplumunun ikili organizasyonu ve kadınların bu organizasyon içindeki aile bağlamı konumları kadınları daha çok geleneksel ritüellerle ilişkili hale getirirken, erkeklerin fiziksel mekânın aktörleri oluşu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

onları daha çok dinî ritüellerle ilişkilendirmiştir. Her ne kadar dinî ritüellere de erkeklere nazaran yoğun bir biçimde yönelseler de kadınlar, dinî ritüelleri ya gelenek dip fikrinden hareketle ya da kadın dayanışma ağlarının bir bileşeni haline getirerek gelenekselleştirmekte ve göçmen Türk toplumunun kültürel dinamikleri arasına sokmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki kadınların ritüel katılımlarının geleneği güçlendirici göçmen Türk toplumunu statik ve değişmeyen bir toplum hüviyetine büründürmemektedir.

Göçmen Türk toplumunun sosyal yapısındaki değişim ve dönüşümün izlerine de yine kadın aktörün failliğinde ritüeller bağlamında rastlanmaktadır. Doğum günü ritlerinin göçmen sosyokültürel yaşamına dahil oluşuna karşın Anadolu'daki köylerinde yaygın olan iyelik ruhlarına ilişkin ritüellerin silikleşmesi göçmen Türk toplumunun sosyokültürel yaşamındaki değişikliklerin habercisidir. Zira sosyal statü geçişlerini biyolojik dönüşümlerle senkronize bir biçimde gerçekleştiren Anadolu'daki geleneksel toplumlarında doğum günü ritüelleri toplumsal yaşamdaki herhangi bir statü dönüşümünü işaret etmemekte, bu yönüyle toplumsal hafıza ve sosyokültürel yaşamda bir anlam ifade etmemektedir. Buna karşın göçmen Türk toplumu içinde kadınlar kolektif değil bireysel bir yaşamın hakim olduğu bir sosyokültürel hayattan etkilendiklerini gösterecek şekilde yaygın bir biçimde çocuklarının doğum gününü kutlamaya başlamışlardır. Yine Anadolu'daki köylerinde yaşanan mekân ve hanenin görünmez sahiplerinin olduğu inancına binaen iyelik ruhlarına yönelik olarak yapılan ritüellerin Amersfoort göçmen Türk toplumunda bulunmadığı hatta göçmen Türk toplumunun iyelik ruhlarını Amersfoort'a taşımadıkları görülmektedir.

Geertz için herhangi bir ritüeldeki bu türden işlev kaybı aslında sosyokültürel yaşamdaki değişim ve dönüşümün de bir habercisi, sosyal ve yapısal bütünleşme ile kültürel bütünleşme arasındaki devamsızlığın, yani kültürel kalıpların *model of* ve *model for* olma özellikleri arasındaki devamsızlığın bir ürünüdür. Sosyal-yapısal ve kültürel bütünleşme türleri arasındaki bu türden bir devamsızlık ise sosyal yaşamda yapı ve değerler sisteminin uzlaştırılmamasına dayalı çatışmaları üretebilmektedir (Geertz 1957, 52). Zira iyelik ruhlarına dair ritüellerin Amersfoort'da silikleşmesi, buldukları toplumun yapısal bir bileşeni olsalar da göçmen Türklerin değerler sistemi itibarıyla geleneksel kültürlerini ve bu kültürün mekânsal kaynaklarını esas aldıklarını göstermektedir. Ayrıca, iyelik ruhlarının yeni yaşam alanlarının sahipleri olarak görülmeyişi, doğrudan doğruya baba ocağı ve ana vatanla ilişkilendirilişi, göçmen Türklerin eşikte yaşama tecrübelerinin arada bir yerde yani liminal duruşunu da temsil edecek biçimde

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

buldukları toplum için besledikleri kalıcılık fikirlerine rağmen aidiyet ve bağlılıklarını dolayısıyla da temel değer sistemlerini ana vatan temelinde kurduklarını göstermektedir.

Öyle anlaşılıyor ki ritüeller, göçmen Türk toplumunda kültürel anlam dünyasını toplumsal paylaşımın konusu haline getirme, dayanışmayı artırma, statü dönüşümlerine dayalı çatışmaları önleme gibi etkileri yaratırken aynı zamanda anlam dünyasının sembolik olarak bir model halinde topluma sunulmasını ve bu modele göre toplumsal yapının inşasını da sağlamaktadır. Ritüellere katılım biçimi bireylerin toplumsal yaşamdaki statü ve rollerinin bir modelini sunmaktadır. Ritüeller icra edildikçe sosyokültürel bağları her defasında yeniden kurmakta toplumu yapı, kültür ve organizasyon biçimi itibarıyla yeniden oluşturmaktadır. Fertlerini ritüeller vasıtasıyla bünyesine katan göçmen Türk toplumu mensubiyet, üyelik fikri ve sosyal ilişki biçimlerini de ritüellerin sağladığı model vasıtasıyla yaratmaktadır. Toplumsal ve kültürel bir varlık olmak kadının failliğinde ritüelin sosyokültürel yaşam içinde oluşturduğu kanaldan geçmek suretiyle mümkün olmaktadır. Ritüeller ürettikleri etkileşim, dayanışma ağları, biz bilinçliliği ve kolektif ruh ile toplumsal yaşamın bir bütün olarak devamlılığını temin etmektedir. Biz bilinçliliği temelinde bir araya gelen bireylerde kimlik algısını güçlendirmekte, sosyal dayanışmayı ve toplumun kolektif doğasını göstererek nasıl toplum olunacağına dair bir modeli de bireylere sunmaktadır. Ritüellerin kolektif doğası sosyal kontrol ve denetim mekanizmaları ile ahlakın temel niteliklerini de hatırlatmaktadır.

Toplumun sosyal ve kültürel sınırlarını sembolik olarak çizip devamlılığını temin etme süreci ise geleneğin varlığında somutlaşmaktadır. Sosyal mekân üzerinde inşa olan komünite tipi bir toplum olma özelliğini taşıyan göçmen Türk toplumundaki konumları ve aile yaşamının döngüsel birimleri ekseninde ritüellerin daimi müdavimi olan kadınlar ise ritüelle taşınan geleneğin, başka bir ifadeyle toplumun yaratılması sürecinin temel aktörleridir. Göçmen Türk toplumunun geleneksel değer ve yapısı kadın aktörün ritüel eylemler içinde toplumun yeni fertlerini sosyalleştirmeleri vasıtasıyla yerleşmiştir. Kadın, gelenek ve ritüel buluşması kadın aktöre bağlı olarak ev ve aile birimini geleneksel ritlerin merkezi haline getirmiş; aile birimlerini toplumu oluşturacak şekilde bir araya getiren ritüeller, sosyal mekân üzerine kurulmuş bir göçmen toplumu ve kültürünü oluşturmuş, geleneksel ritler bu mekânın varoluş kodlarını saklayan eylemler olarak göçmen Türk toplumunun temel bileşenlerinden biri haline gelmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

SONUÇ

Göçmen Türk kadınları, göç süreci ve ritüellerin kolektif doğasını bir araya getirmiş, bu birliktelik göçmen Türk toplumunun sınırlarının belirlenmesi, sosyal yapı ve kültürel anlam dünyasının açığa çıkması ile sonuçlanmıştır. Ritüellerin erkekten daha ziyade kadınla ilişkililiğinin temelinde kadınların toplumsal konum ve statüleri, sözlü kültüre dayalı sosyalizasyonları, etkileşim ve dayanışma ağları, geleneksel olarak sosyokültürel eylemleri düzenleme rolünün kadınla özdeşleştirilmesi yatmaktadır. Göçmen Türk kadınları geleneksel sözlü kültüre ve ataerkil değerlere dayalı sosyalizasyonlarına ilave olarak göç süreciyle birlikte aile içinde güçlenen sosyal statü ve konumlarının da etkisiyle aile merkezli toplumsal dayanışmanın şekillendirdiği sosyal mekân üzerinde geleneğin ve kültürün yeniden üretilmesi, sosyal yapının geleneksel değerlere göre inşa edilmesinde etkin aktörlerdir. Kadınlar arası sözlü kültürel etkileşim ile güçlü dayanışma ağları ritüellerde somutlaşarak kültür ve geleneğin devamlılığı ve yeniden üretimini sağlamıştır. Sosyal iletişim ve etkileşimin tipik örneği olan ziyaret ritüeli kadınların geleneği üretecek biçimde sosyalleşmelerine imkân tanıyan tipik bir örnektir.

Doğumdan ölüme kadar uzanan toplumsal yaşamdaki çeşitli dönüşümler bağlamında bir araya gelebilme ve dayanışma için önemli mekanizmalar sağlayan ziyaret, bir yandan biz bilinçliliğini artırırken diğer yandan da geleneksel değerler sistemine bağlılığı güçlendirmektedir. Gündelik yaşamın sıradan bir etkileşim biçimi gibi görünse de ziyaretin kültürün kodları ve değerler sistemi ile ilişkililiği kutlama ve anma ritlerinin temel anahtar eylemi oluşunda aşikâr hale gelmektedir. Göçmen Türk toplumunun ikili bir sosyal yapı üzerinde arada bir yerde, yani eşikte duruşu biz bilinçliliğini artırmak ve sosyokültürel sınırları belirginleştirmek üzere bazı geleneksel ritüellerin eskisinden daha canlı bir biçimde uygulanmasına neden olmuş görünmektedir. Bu çerçevede olmak üzere köylerinde sönmeye yüz tutan dış heddiği gibi kimi ritüellerin Amersfoort göçmen Türk toplumunda kadınlar tarafından yaygın bir biçimde uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu tür ritüellerin yeniden canlanması ve yaygınlaşması, kök paradigmalara ya da kültürel değerler sistemi ile ilişkiyi güçlendirmeye, kurulan bu ilişki üzerinden aidiyet ve bağlılık kaynaklarını sembolik olarak ilan etmeye yöneliktir. Kültürel değerler sistemiyle ilişki kurmaya yönelik bu türden sembolik bağlar, kendine özgü değerler sistemi ve buna uygun sosyal yapısı ile biz bilinçliliğine sahip bir toplum olma durumunu bireylere hatırlatmayı da hedeflemektedir. Dolayısıyla ritüellere katılım vasıtasıyla bir yandan sosyokültürel değerler sistemi ile ilişki kurulurken diğer yandan da aidiyet kurulan bu değerler sistemini tem-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

sil eden sembolik bir model oluşturulmakta, böylece göçmen Türk toplumunun devamlılığı sağlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- BASTENIER Albert; Felice Dassetto (1988). "Work and the Indeterminate Status of Young North Africans and Turks in Belgium, Integration into the Working Class or the Formation of a Sub Proletariat", Czarina Wilpert (ed.), **Entering the Working World: Following the Descendants of Europe's Immigrant Labour Force**, Aldershot: Gower Publishing.
- CASTLES Stephen; Mark J. Miller (1998). **The Age of Migration International Population Movements in the Modern World**, London: Macmillan Press Ltd.
- DELLA FAVE L. Richard (1991). "Ritual and the Legitimation of Inequality", **Sociological Perspectives**, 34 (1), 21-38.
- DEMANT Froukje; Marcel Maussen; Jan Rath (2007). **Muslims in the EU: Cities Report. The Netherlands**, Open Society Institute EU Monitoring and Advocacy Program, http://www.eumap.org/topics/minority/reports/eumuslims/background_reports/download/netherlands/netherlands.pdf, (ET: 15.05.2008)
- DOOMERNIK Jeroen; Rinus Penninx; Hans van Amersfoort (1997). **A Migration Policy for the Future Possibilities and Limitations**, Brussels: MPG.
- GEERTZ Clifford (1973). **The Interpretation of Cultures**, New York: Basic Books.
- GEERTZ Clifford (1957). "Ritual and Social Change: A Javanese Example", **American Anthropologist**, New Series, 59 (1), 32-54.
- JACKSON J. A. (1986). **Migration**, New York: Longman Inc.
- KOSER Khalid (2007). **International Migration: A Very Short Introduction**, New York: Oxford.
- MANGALAM J. J.; Harry K. Schwarzweller (1970). "Some Theoretical Guidelines toward a Sociology of Migration", **International Migration Review**, 4 (2), 5-21.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

- MARSELLA Anthony J.; Erin Ring (2002). "Human Migration and Immigration: An Overview", Leonore Loeb Adler, Uwe P. Gielen (eds.), **Migration, Immigration and Emigration in International Perspective**, London: Praeger.
- MILNER Murray J. (1994). "Status and Sacredness: Worship and Salvation as Forms of Status Transformation", **Journal for the Scientific Study of Religion**, 33 (2), 99-109.
- PENNINX Rinus, "European Cities and Their Citizens: Problem, Challenge, Opportunity?", **Conference Ethnic Minorities and Local Government**, Amsterdam 1998, <http://www.unesco.org/most/p97lect.htm>, (ET. 15.05.2008).
- PETERSEN William (1958). "A General Typology of Migration", **American Sociological Review**, 23, (3), 256-266.
- PETERSEN William (1978). "International Migration", **Annual Review of Sociology**, 4, 533-575.
- Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat, Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision, <http://esa.un.org/migration>, (ET. October 31, 2007).
- PRIES Ludger (1999). "New Migration in Transnational Spaces", Ludger Pries (ed.), **Migration and Transnational Social Spaces**, Hants: Ashgate Publishing Ltd.
- RAPPAPORT Roy A. (1999). **Ritual and Religion in the Making of Humanity**, Cambridge: Cambridge University Press.
- SNOEK Jan A.M. (2006). "Defining 'Rituals'", Jens Kreinath, Jan Snoek, Michael Stausberg (eds.), **Theorizing Rituals, Issues, Topics, Approaches, Concepts**, Leiden: Brill.
- ŞAHİN İlkay (2008). **Göçmen Kadınların Dinî Ritüellere Katılımı: Amersfoort (Hollanda) ve Boğazlıyan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme** (Doktora Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞAHİN İlkay (2009a). "Eylemsel Bir Kadın Belleği: Ritüel Hafıza", **Kadın Belleğini Oluşturmada Kaynak Sorunu/Womens Memory: The Problem of Sources Sempozyum Bildirileri 17, 18, 19 Nisan 2009**, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Ortak Yayını.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

-
- ŞAHİN İlkay (2009b). “Sosyokültürel Bir Tecrübe Olarak Türk Dış Göçü:Amersfoort (Hollanda) Örneği”, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2, 93-108.
- TILLIE Jean; Boris Slijper (2007). “Immigrant Political Integration and Ethnic Civic Communities in Amsterdam”, Seyla Benhabib, Ian Shapiro, Danilo Petranovich (eds.), **Identities, Affiliations and Allegiances**, Cambridge: Cambridge University Press.
- TURNER Victor (1967). **The Forest of Symbols Aspects of Ndembu Ritual**, New York: Cornell University Press.
- TURNER Victor W. (1973). “Symbols in African Ritual”, **Science**, New Series, 179 (4078), 1100-1105.
- TURNER Victor (1974). **Dramas, Fields, and Metaphors Symbolic Action in Human Society**, New York: Cornell University Press.
- TURNER Victor (1995). **The Ritual Process, Structure and Anti-Structure**, New York: Aldine De Gruyter.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*